

והנה, נפשי יודעת מך ערכי שאיני ראוי כלל להורות, ואף רחוק מאוד ממידה זו, ולכן זחלתי ואירא להו"ל חיבור בענייני הלכה, פן אכשל ח"ו ונלכדתי, אמנם חיבור זה הושתת על ספרי השו"ת והפוסקים שבכל הדורות ובכללם גדולי זמננו, והשתדלתי מאוד שלא לשנות מדבריהם כלל, וגם כשסיכמתי את דבריהם בקצירת האומר או הבאתים בלשון זמננו, ציינתי את המ"מ כדי שאפשר יהיה לעיין במקורם. והיות ולא מליבי יצאו הדברים, אי"ז אפילו בבחינת 'ננס ע"ג ענק', אלא כ'שמש' המסדר את דברי הפוסקים ומגישם למעיין.

ומלבד זאת, הרי כבר הזהירו קדמונים ואחרונים שלא לסמוך על ספרי הקיצורים והליקוטים, וכמ"ש אבי מנהגי אשכנז המהרי"ל (שו"ת החדשות סי' צג) וז"ל: ועל הראשונים אנו מוצטעים שכל בעה"ב שידע לקרות פרש"י בחומש או במחזור ... בילדותו ופירש לפני ימים ושנים, ויש שמועלם לא שימש תלמיד חכם, כל אלה חבור אל עמק השוטים ומסתכלים בדברי רבותינו המחברים ... ומורין הלכה למעשה מתוך חיבוריהן, והן הן התנאים מבלי העולם שאמרו רז"ל ... כי אינם יודעים הטעמים, ולפי הטעמים משתנים הדין וההוראה ... ורבותינו המחברים לא כן כיוונו אלא לתלמידים הראויין להורות ... והמכשלה הזאת תחת דינו כי לא רבים יחכמו וסבורים להתחכם ועדיין לא נפתחו עיניהם עכ"ל³¹.

והריני שוב מוסר מודעה שספר זה לא בא כלל לפסוק אלא רק להיות עזר וסיוע ללומדים, ולכן אבקש נא, בכל לשון של בקשה, שלא לסמוך ח"ו על הספר ולהורות ממנו הלכה למעשה, ללא עיון במקור הדברים עד שיתברר לו בעצמו שהדין כן, אלא לכל היותר רק כדי לדעת מה ואיך לשאול, או כמפתח ו'מראה מקום' למצוא את מקורן של ההלכות וע"מ לעיין בדברי הפוסקים עצמם. ולמעשה, יש להיוועץ במורי ההוראה המוסמכים כמקובל בשאר דיני התורה. ומלבד זאת, כבר אמרו המושלים 'כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לספר ללא טעות' ושגיאות מי יבין, וכ"ש בסוגיות אלו שיש בהם ריבוי עצום של פרטים ופרטי פרטים, ואדם מועט לעולם והטעות מצויה, ובזה אודה מראש למי שיעירני על כל שגיאה וטעות ולא אבוש להודות על האמת. והי"ת ברחמיו יזכנו להיות בכלל מזכי הרבים, יצילנו מכל מכשול ויאיר עינינו לכוין לאמיתתה של תורתו הקדושה.

איורי המילה

דמות צורות לבנה היו לו לר"ג ... שבהן מראה את ההדיוטות³².

(ר"ה פ"ב משנה ח)

מצינו בחז"ל שהיו דברים שמושה רבינו ע"ה נתקשה בהם "והראה לו ה' באצבע", ובהם: עשיית המנורה (תנחומא שמיני ח), קידוש החדש, שרצים (שם), מחצית השקל (פסיקתא

31. עי' בפלא יועץ (ערך אסופה), שהגם שהאריך בשבח המלקטים, מ"מ הזהיר שלא לסמוך על הקיצורים להלכה עד שיראה הדין בשרשו.

32. וביאר המאירי שם וז"ל: ההדיוטות ר"ל אותם שלא היו בקיאים בשמות המונחים על תכונת הראיה עכ"ד.

רבתי פט"ז ח), סימני טהרה בבהמה ועוף (מדרש בהעלותך, חולין מב א), טריפות (ויקר"ר שמיני ג, יד) והלכות שחיטה (מנחות כט). והגם שבדאי אין לנו השגה כלל לא ב"נתקשה" של מרע"ה ולא ב"הראה לו" של הי"ת, ואין אתנו יודע עד מה, מ"מ הרי"ז מעין 'זכר לדבר' שיש מקום למהלך של הסבר ולימוד בדרך של המחשה ב'ציור'. ובגמ' (גיטין נו ב) מצאנו: אמר רבא כל מילי ליחזי איניש בנפשיה ע"כ, ומשמע שבזמנם היה מקובל להמחיש את ההלכה (עכ"פ יותר מאשר בהסבר גרידא). גם בראשונים אנו מוצאים ציורים לצורך המחשת הנלמד, כגון ברי"ף בשבת (ח א) בענין כוורת (וכתב שם "וזהו צורתו כדי שיתברר במראית העין", משמע שמלבד הבנת הלב יש דרגה אחרת של ברור שהיא 'מראית העין'), בפי"ה הר"ח בסוכה (לב א בענין הימנע), הרמב"ם (בהל' קידוש החודש) ועוד. ויעוין בחיד"א (במדבר קדמות) שכתב שחכמת הציור היא מחכמות התורה הנעלות ביותר, ובשלה"ק (שער האותיות אות ק' קדושה) ציווה שיצייר האדם בידיו ציורים מהשמועות החמורות שבתלמוד (כעירובין וסוכה). ואמנם בשנים האחרונות חל שינוי ניכר בצורת לימוד התורה"ק, השימוש באורים ושאר כלי עזר והמחשה נעשה נפוץ ביותר ובעניינים רבים אף הפך למובנה ומוכן מאליו (ללא להידרש לנידון אם מצב זה הינו חיובי לכתחילה או לא, עכ"פ זו המציאות). תקותנו כי בס"ד האורים יסייעו ללומדי הלכות מילה (וכן הדינים בטוש"ע אבה"ז סי' ה וכיו"ב), שעי"ז יבינו את המציאות והמושגים שבסוגיות אלו בש"ס ובפוס'. כמו"כ אורים אלו יהיו לתועלת גם למורי ההוראה והמוהלים ויאירו את עיניהם בהלכות עמומות אלו.

מעלה נוספת נודעת לאורים, שהרי כידוע, ב'שאלות' כשרות המילה ישנם קשיים טכניים הן לשואל והן לנשאל, ראשית, יש שחוששים חששות שוא על כשרות מילתם, ופעמים רבות אלו דמיונות בעלמא (נערווען), מלבד זאת, גם כשהחשש אמיתי, שכיח שהשואל מתבייש לבוא ולהיבדק, ובפרט כשהוא ילד או נער צעיר, וגם יש ממורי ההוראה שנמנעים בכלל מלבדוק ולפסוק בעניין זה³³. ואף כשמנסים להסביר (ואפילו לצייר) למו"ץ במה המדובר, מתקשים בד"כ לתאר את המציאות לאשורה, ושכיח טובא שהנשאל אינו מבין כראוי את פרטי השאלה, והרי בשינוי קל כחוט השערה ישתנה הדין, ועלול להשתבש להחמיר או להקל שלא כדין.

ומעתה, ע"י אורי המילה שבספר יוכל המעיין עכ"פ לדעת אם יש בכלל ספק או שאין כאן בית מיחוש כלל, וכמו"כ יהיה ניתן לשאול בנקל באופן שבאמצעות האור יוכל לבאר למו"ץ מהי צורתו, גדלו ומיקומו של העור המיותר.

ואם ישאל השואל, הרי לא מצאנו ציורים בענייני מילה בדורות הקודמים, אף אתה אמור לו מוש"כ המאירי (בהקדמתו לבית הבחירה ד"ה ומצד) וז"ל: ומי לנו גדול מרבינו הקדוש אשר נאמר עליו בהתחדש מאתו הוראה מחודשת חברו עליו אחיו ובית אביו, אמרו לו דבר

33. עיי' ירושלמי (סנהדרין פ"ה ה"ה) וז"ל: אתא (אנטונינוס) גבי רבי אמר ליה חמי גזירתי, אמר ליה בדידי לא איסתכלתי מן יומי ובדידך אנט מסתכלא... ולמה נקרא רבינו הקדוש שלא הביט במילתו מימיו ע"כ. וע"ע בדעת תורה לר' ירוחם בראשית (ט, כב).

שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו אסור אתה תנהג בו היתר, עד שהביא להם מקרא ... אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו, רצה בזה שלא היה זה לחסרון אסא והיושפט אבל שלא ראו לפי דורם היותם צריכים לכך ומה שראו לתקנו לפי מה שהכירו בצורך הזמן לפי ענין אנשי הדור כבר עשוהו, ואם כן אין מעשה האחרונים השלמת ענין הראשונים, שלא היה ענין הראשונים צריך השלמה לפי דורם ... אבל כל מעשי האחרונים דור אחר דור הוא לפי מה שראו לצורך אנשי דורם כי ענין הדורות משתנה תמיד הן טוב הן מוטב הן בטכסיסי תלמוד הן בשאר ענינים, ולזה אין ליחס למשתדל או למחבר או למחדש גאווה ועזות אבל להריצות והשתדלות וטוב העיון ויושר ההשגחה ... אבל נקבל דבריו או נחלוק עליו בדרך ישרה על צד הוצאת האמת לאור עכ"ל.

וידענו כי יש שיתמהו על השימוש באיורים בהלכות אלו, ולכן יש להדגיש שהאיורים צוירו במכוון באופן השונה מהמציאות³⁴, למרות שיש בהם די כדי לבאר ולהמחיש את המציאות³⁵. והגם שלכאורה הרי"ז בבחינת 'שבור חבית ושמור את יינה' (ב"ב טז א), מ"מ בחסדי ה"ת זכינו להדרכה צמודה בכל צעד ושעל מגדולי תורה מובהקים שירתם וקדושתם קודמת לחכמתם, ואף לאחר מאות שעות של עמל וגיעה עצומים ודמים מרובים, לא היססו וביטלו איורים רבים שלא עמדו בדרישות הקפדניות של גדוה"ת שליט"א, עד שב"ה זכינו להסכמתם וברכתם.

ויעוין בדברי הנצי"ב זיע"א בהעמק דבר (ויקרא טו ב) וז"ל: לא מצינו בכל פרשיות שבתורה זה הלשון ואמרתם אליהם ... שהוא הלכות ומשניות אינו מן הצורך לכתוב שילמוד אהרן עם ישראל שהרי כל המשניות ותורה שבע"פ חובה על כל רב ללמוד עם תלמידיו. אלא כלפי שקשה לדבר בעניני זיבה וקרי ... שמתפעלים כמחשבה והיינו סבורים שיותר טוב למעט הדבור והלמוד בהם, ורק משה הוא מוכרח ללמד לישראל הקבלות שיש לו בע"פ שלא יאבדו מישראל, אבל אחר שכבר למדם, שוב אין המצוה להגות בהם כמצות ת"ת שהמה למצוה אפילו בלי תועלת למעשה ולזכירה, מש"ה כתיב ב'פ' זו ואמרתם אליהם, שגם אהרן ילמוד עם ישראל אחר שכבר למד משה בסדר המשנה כמנהגו, וה"ה כל רב לתלמידיו ומשום שבאמת בלמוד התורה אין יוצא רע והיא אילת אהבים ויעלת הן עכ"ל. ועל כ"ז יש להמליץ את מאמר חז"ל כי ישירים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם, משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן וכו' (נזיר כג א, וב"ב פט ב³⁶). ותמכנו יתדותינו ונשענו על גדולי וצדיקי הדור מכל החוגים³⁷ והעדות, שחזקו את ידינו ועודדונו במשך כל שלבי העריכה.

34. והיינו איורים נאומטריים בקווים ישרים וזוויות חדות שאינם נמצאים בטבע הבריאה.

35. ולכן הושמטו מהם פרטים שאינם נצרכים להבנת המציאות שאותה מיועד הציור להמחיש ולבאר.

36. עיי בשו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"ב סי' יא).

37. ביניהם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, הגר"ח קנייבסקי יבלט"א, הגאון רבי ישראל בעלסקי שליט"א, כ"ק האדמו"ר מפשעווארסק שליט"א, הגר"י ראטה אב"ד קארלסבורג שליט"א, הגר"מ פוקס שליט"א והגרש"ק גראס שליט"א, והרה"ג ר' אריה זילברשטיין שליט"א (רב דחסדי גור בב"ב) כתב ע"ז וז"ל: עלעלתי בדפי הספר וראיתי הציורים שצוירו בעדינות יתירה, וכפי הנראה יהי מזה תועלת ללומדים ומתעניינים בהלכות אלו ובפרט באופן המעשי עכ"ד.

ואמנם כבר לימדונו חז"ל "כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה" (ירושלמי ברכות פ"ט ה"א), ויתכן שיש כאלו שלמרות הכל דעתם לא תהא נוחה מזה, אכן לא להם מיועד הספר, וכמ"ש בהקדמה לספר הלכות הגר"א ומנהגיו (להגר"מ שטרנבוך שליט"א) וז"ל: כשקבלתי הסכמת מרן פאר הדור הגרד"ב ויידנפלד זצ"ל (גאב"ד טשעבין) לספרי מו"ז, הוסיף ואמר לי שרצונו למסור לי עצה טובה מתוך נסיון, שבדרך כלל לכל ספר יש בקורת, וסיפר דכשהוציא לאור עוד בפולין ספרו (דובב מישרים ח"א) קיבל מכתבים הרבה ... והוא החליט שלא להשיב כלל ... ואמר שמעולם לא חיבר ספר שוה לכל נפש לכל הלומדים, שא"כ היה מדפיסו לאלפים, רק חיבר לאלו שמרוצים ונהנין מספר כזה, ולכן אם אחד מבקר, תשובתו בצידו שהספר לא חיבר בשבילו, שמעולם לא נתכוון לחבר ספר שכל אחד ואחד יהלל וישבח אותו, ואם יש נהנין ממנו, כדאי לו הספר עבורם ... ולהם לבד נתכוונת ... ולהם לבד ג"כ כדאי לך הספר, אף שאינו שוה לכל נפש עכ"ל. והפמ"ג (בפתיחה) כתב וז"ל: ואם שקצת מליזין ומדברים על מחברי ספרים ... הנה הבל יפצו פיהם ... מעטים הם ודבריהם בטילים, ויותר הועילו מחברים ספרים בזמנינו מהמלעיגים ומליזים עכ"ל.

באשר לנאמנות האיורים למציאות, אין לשער כמה יגיעות יגענו, התייעצנו עם טובי המומחים כמעט על כל פרט באיורים ע"מ שהכל יהא באופן המדויק ביותר, ובפרט כשיש בזה נפ"מ להלכה. נמנענו מלהביא איורים שפיענוחם והבנתם אפשרית רק למוהלים ורופאים, ולכן האיורים 'שווים לכל נפש', וכל לומד, בכל רמה שהיא, יוכל להיעזר בהם להמחשת והבהרת ההלכה הנלמדת.

יצוין בזה כי ע"מ להבין את האיורים לאשורם, יש לעיין תחילה בהקדמה לאיורי המילה (בפרק א עמ' יב), כמו"כ יש לדעת שכדי להפיק את מלוא התועלת מהאיורים, אין די בהתבוננות בהם בלבד אלא יש לעיין גם בהסברים הנלווים אליהם. ויש להדגיש שהעיון באיורים אינו יכול לבוא במקום לימוד העניינים עצמם, שהרי הם נועדו רק להמחשת הנלמד.

אגב עיסקנו בהלכות מילה, הבאנו (בפרק ד) תיאור של **אומנות המילה** המומחש באיורים, וזאת למודעי כי אומנות המילה היא 'תורה שלימה', שהרי בכל אחד משלבי המילה ישנם פרטים רבים הנחוצים לביצועם כראוי³⁸, והיא בבחינת 'תורה שבע"פ' הצריכה להימסר מרב לתלמיד, ודורשת לימוד ושימוש רב למעשה אצל מוהל מומחה, ולכן פשוט שהלימוד בספר זה אינו מהווה בשום אופן תחליף ללימוד המעשי הנמסר בהדרכה ובהנחייה אישית של המוהל המלמד, וחלילה לבצע ברית רק עפ"י איורי המילה, והעושה זאת הריחו מסכן את הנימול והקולר תלוי בצוארו בלבד³⁹. וכל מה שכתבנו בתיאור אומנות המילה, אינו אלא 'שער' למי שאינו מצוי בעניינים אלו, ואין עתותיו בידו כדי ללומד בסיודיות, אך חפץ הוא בידע בסיסי ע"מ להתמצא בנושא באופן כללי, ועל דרך מש"כ (בשבת לא א) "כל התורה כולה על רגל אחת ... ואידך זיל גמור".

38. ראה להלן פרק ד (הערה 84).

39. וכמ"ש הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א (בהסכמתו לחיבורנו) וז"ל: יזהיר מי שלומד בספרו ויודע ומבין כל מעשה ואופן המילה, מ"מ צריך שיהיה לו גם הרבה שימוש בזה וצריך לקבל סמיכה ממוהל מומחה שיכול למול עכ"ד.